

سازمان بورس و اوراق بهادار
معاونت نظارت بر بورس‌ها و ناشران
دبیرخانه کمیته مبارزه با پولشویی

توصیه نامه طبقه‌بندی ریسک مشتریان

تهیه و تدوین:

عباس باقریان کاسگری

با همکاری: محمد کیانی

زیر نظر: روح الله نجفی

تیرماه ۹۶

فهرست عناوین

مقدمه.....	۱
تعریف ریسک و انواع آن	۱
وظایف قانونی شناسایی مشتریان و تعیین سطح ریسک	۳
پیشینه شناسایی مشتریان و تعیین سطح ریسک در جهان	۴
هدف از اجرای رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک	۵
فرآیند مدیریت ریسک پولشویی	۷
الزامات و پیش نیازهای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک	۹
اجزای بنیادی مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک	۱۰
مزایای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک	۱۲
مدلسازی ریسک و دسته بندی ریسک‌ها	۱۳
فاکتورهای ارزیابی مدیریت ریسک	۱۶
مدل اجرایی مدیریت ریسک	۲۱
رویه اجرایی طبقه بندی ریسک	۲۴
رویه شناسایی کامل مشتری مبتنی بر ریسک	۲۷
نمونه یک گزارش مشکوک براساس مدیریت ریسک	۲۹

مقدمه

هدف این مستند، ارائه راه‌کاری جهت شناسایی ریسک و تعیین سطح مشتریان برای نهادهای تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار می‌باشد. مقوله شناسایی ریسک امری قضاوتی می‌باشد و نمی‌توان راه‌کاری یکتا برای آن ارائه نمود. از این رو آنچه که در این مستند برای تعیین سطح ریسک مشتریان پیشنهاد می‌گردد، بعنوان یک توصیه نامه مبتنی بر قوانین مبارزه با پولشویی و تجربیات بین‌المللی و داخلی است که می‌تواند در جهت استقرار نظام کنترل مستمر ریسک پولشویی مورد استفاده قرار گیرد. در این مستند قصد داریم که در خصوص عناوینی شامل فرآیند مدیریت ریسک پولشویی، الزامات و پیش‌نیازهای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، اجزای بنیادی مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، هدف از انطباق با مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، مزایای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، مدلسازی ریسک و دسته‌بندی ریسک‌ها، اهرم‌های مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، نظارت بر مدیریت ریسک و مدل مدیریت ریسک، بحث نماییم.

تعریف ریسک و انواع آن

ریسک، قرار گرفتن در معرض خطر، فرصت و یا عدم اطمینان را نشان می‌دهد که باید با معیارهایی مشخص، شناسایی، اندازه‌گیری و درک شوند و سپس بصورت کارا مدیریت گردد. عملیات شناسایی ریسک با هدف ایجاد ارزش و تحقق اهداف کسب و کار انجام می‌گردد.

یک تعریف ساده برای ریسک، احتمال آن است که خروجی یک رویداد، متفاوت از انتظارات باشد. برای مثال، یک مشتری که خرید اعتباری می‌کند، احتمال دارد نتواند تسویه/بازپرداخت تعهد خود را انجام دهد که منجر به ریسک اعتباری گردد.

منظور از ریسک در مبارزه با پولشویی در بازار سرمایه، ریسکی است که احتمال دارد از ناحیه مشتریان و به واسطه عواملی هم چون موقعیت اجتماعی و شغلی، وضعیت مالی، نوع و ماهیت فعالیت حرفه‌ای، پیشینه مشتری، موطن اصلی،

حساب‌های مرتبط به آنها وجود داشته باشد. بعنوان مثال وقتی یک مشتری خود را دانشجو با سرمایه اندک معرفی می‌نماید انتظار می‌رود که وی گردش معاملاتی با مبالغ بالا نداشته باشد. بنابراین وقتی وی خارج از انتظار مبالغ بالایی رو وارد حساب خود می‌نماید، معاملات وی مشمول ارزیابی ریسک بالا می‌گردد.

همچنین حرکت‌های پیش‌بینی نشده در نرخ بهره، قیمت سهام، و یا نرخ تبدیل ارزها، از مثال‌های دیگر عوامل ریسک محسوب می‌گردند که در اصطلاح به آن ریسک بازار گفته می‌شود. این ریسک می‌تواند موجب تغییر جدی سبد معاملات مشتری گردد.

همچنین مشتری ممکن است در نتیجه فعالیت‌های متقلبانانه، اشکالات در سیستم‌ها، و یا ضعف در کنترل‌های عملیاتی دچار زیان گردد که به آن **ریسک عملیاتی** گفته می‌شود. مشتری می‌تواند در نتیجه اتفاقات دیگری نیز دچار ریسک شود. بعنوان مثال ممکن است در نتیجه انتشار اخبار کذب دچار ریسک شود (**ریسک شهرت**) و یا اینکه در نتیجه شکایت حقوقی دچار ریسک شود (**ریسک حقوقی**) و یا با ورود به بازار جدید برای کسب سهم از این بازار دچار ریسک گردد. (**ریسک استراتژیک**)

در مبارزه با پولشویی مقصود از ریسک، خطر مبادرت مشتری به عملیات مربوط به پولشویی است که این ریسک با توجه به فاکتورهای متفاوتی محاسبه می‌شود. ریسک در مناطق جغرافیایی مختلف اعم از داخل کشور و یا خارج کشور، متفاوت است علاوه بر منطقه جغرافیایی فاکتورهای دیگری مانند سن، جنسیت، سطح فعالیت (حجم معاملات) و شغل وجود دارد. بعنوان مثال سطح ریسک شخصی که ارزش معاملات وی بر خلاف روند گذشته به یکباره افزایش یافته است بالا می‌باشد.

همچنین نوع و ماهیت فعالیت افراد و شخصیت‌های حقوقی متفاوت است. بعنوان مثال ریسک اشخاص سیاسی به دلیل دسترسی به اطلاعات محرمانه و همچنین منابع و دارایی‌ها، متفاوت از سایر افراد است. نمونه‌ای از فاکتورهای ریسک عبارتند از:

- مناطق جغرافیایی مختلف اعم از داخل کشور و یا خارج کشور که مجاور با مناطق پرریسک از نظر پولشویی هستند
- سن

- جنس
- ملیت
- سطح فعالیت (حجم معاملات)
- شغل
- اشخاص سیاسی
- نوع و ماهیت فعالیت
- و غیره

وظایف قانونی شناسایی مشتریان و تعیین سطح ریسک

به منظور مبارزه با پولشویی و جلوگیری از تامین مالی تروریسم و همچنین فراهم آوردن تمهیدات لازم برای اجرای بند الف از ماده ۷ قانون مبارزه با پولشویی (مصوب دوم بهمن ماه ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی) و فصل دوم آئین نامه اجرائی قانون مبارزه با پولشویی و آئین نامه های مربوط به قانون مبارزه با پولشویی، «دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه» مورد تصویب قرار گرفت که به موجب آن کلیه نهادهای تحت نظارت موظفند نسبت به شناسایی مشتری (شامل شناسایی اولیه و شناسایی کامل)، اقدام لازم را انجام دهند.

مطابق بند ۱۳ ماده ۱ دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه، کلیه نهادهای تحت نظارت موظفند که نسبت به شناخت و تأیید هویت مشتری با استفاده از منابع اطلاعاتی، مستندات و داده های مستقل، معتبر و قابل اتکا و شناسایی مشتری اقدام نمایند. مطابق بند ۱۳-۱ ماده ۱ دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه، شناسایی اولیه شامل تطبیق و ثبت مشخصات اظهار شده توسط مشتری با مدارک شناسایی و در صورت اقدام توسط نماینده قانونی یا وکیل، علاوه بر ثبت مشخصات وکیل یا نماینده قانونی، ثبت مشخصات اصیل وی می باشد. همچنین مطابق بند ۱۳-۱ ماده ۱ دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه، شناسایی کامل شامل شناسایی دقیق مشتری به هنگام ارائه خدمات پایه می باشد.

برای شناسایی کامل مشتری باید اطلاعات تکمیلی در خصوص مشتری دریافت نمود که بر اساس این اطلاعات بتوان ریسک مشتری شناسایی نمود. از اینرو در این مستند به بررسی چگونگی طبقه بندی ریسک مشتریان جهت شناسایی مشتریان خواهیم پرداخت.

پیشینه شناسایی مشتریان و تعیین سطح ریسک در جهان

در اکتبر سال ۲۰۰۷ نهاد FATF، یک راهنمای عمومی جهت مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک تدوین نمود که در سال ۲۰۰۸، بصورت یک مجموعه توصیه نامه برای حسابرسان و ناظران مبارزه با پولشویی انتشار یافت. در این راهنما روش نظارتی مبتنی بر ریسک که قبلاً توسط FATF، مستقر شده بود با تاکید بر فاکتورهای ریسک تشریح گردید. همچنین شیوه های گریز متخلفین پولشویی در فعالیتها و تجارت های خاص مورد بررسی قرار گرفت. ایجاد درک مشترک از ملزومات روش نظارتی مبتنی بر ریسک از دیگر اهداف این مستند بوده است. اصولی که باید در این روش مورد توجه قرار گیرند منجر به پیاده سازی یک رویه نظارتی مبتنی بر ریسک کارا تر می شوند.

اگرچه که توصیه های شناسایی مشتریان و تعیین سطح ریسک، اصولی اجباری نیستند، ولیکن انطباق با آنها، موجب کاهش ریسک تخلفات پولشویی و نظارتی کارا تر و استفاده بهینه از منابع موجود برای مبارزه با پولشویی خواهد گردید. استراتژی مدیریت و شناسایی موارد مشکوک به پولشویی شامل بکارگیری موارد زیر و یا ترکیبی از آنها می باشند:

- سیاست های بازدارنده (مثال: معیارهای مطلوب جهت شناسایی کامل)
- سیاست های شناسایی (مثال: مانیتورینگ و گزارشگری تراکنش های مشکوک)
- ثبت سوابق (مثال: بررسی سوابق موارد مشکوک امکان پذیر باشد).
- رویه های خاصی باید متناسب با سطح ریسک طراحی شوند.
- شناسایی نقاط دارای ریسک بالا و رویه مستمر بروز رسانی نقاط دارای ریسک بالا
- بهبود مستمر رویه کنترلی شناسایی کامل مشتری
- بهبود مستمر مانیتورینگ تراکنش های فعالیت مشتری

- نقاط دارای ریسک پایین: در این موارد ممکن است رویه های ساده تر و سهل تر در خصوص کنترل ریسک اعمال گردند.
- رویه شناسایی ریسک یک رویه ثابت و مشخص نیست که بتوان طبق آن بصورت قاطع برای شناسایی ریسک اقدام نمود و قضاوت کارشناسی باید به همراه این توصیه نامه ملاک عمل قرار گیرد.
- طبقه بندی ریسک می تواند علاوه بر ناظران پولشویی توسط حسابرسان نیز برای قضاوت حرفه ای در خصوص مشتریان، مورد استفاده قرار گیرد.
- باید توجه داشت که علی رغم همه ملاحظات تعیین ریسک مشتریان، متخلفین همواره در پی آن هستند که این رویه های کنترلی را دور بزنند و به اهداف خود دست یابند.

هدف از اجرای رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک

هدف از پیاده سازی نظام طبقه بندی ریسک مشتریان در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک عبارتند از:

- استخراج معیارهایی جهت پیشگیری از تخلفات پولشویی و تامین مالی تروریسم و ارزیابی ریسک فعالیت های در این رابطه
- طراحی و استقرار فرآیند مدیریت ریسک
- شناسایی و مکان یابی نقاط دارای ریسک بالا
- ایجاد امکان قضاوت حرفه ای در خصوص تعیین سطح ریسک
- تخصیص بهینه، اثربخش و کارای منابع برای تعیین سطح ریسک
- انعطاف بیشتر عملیات مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم
- افزایش تمرکز بر فعالیت های دارای ریسک بالا
- تطابق بیشتر با رویه مبارزه با پولشویی و تروریسم

چالش هایی که در تطابق با نظام طبقه بندی ریسک مشتریان در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک موجودند عبارتند

از:

- تخصیص منابع و متخصصین کافی به امر مبارزه با پولشویی
- پیاده‌سازی مطلوب رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک
- عدم تخصص کافی منابع برای پیگیری موارد مشکوک
- تنوع فعالیت های مشکوک در میان مشتریان
- شناسایی و اتخاذ رویکرد مناسب جهت بررسی هر مورد مشکوک
- تحلیل و طبقه بندی نادرست ریسک مشتریان و یا موارد مشکوک
- استخراج اطلاعات مناسب جهت سطح بندی ریسک مشتریان
- ارزیابی ریسک معاملات کوتاه مدت
- ارزیابی نیاز و تخصیص نیروی تخصصی کافی برای انجام مطلوب طبقه بندی ریسک
- انجام مکاتبات مطلوب با سازمان بورس هنگام مشاهده هر مورد مشکوک

لازم به ذکر است که نظام طبقه بندی ریسک مشتریان در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک دارای مشکلات و محدودیت‌هایی نیز می‌باشد که استقرار این رویه را دشوار می‌نماید. این محدودیت‌ها شامل محدودیت نظارت مبتنی بر دستورالعمل و مسدود کردن دارایی (STR, CTR)، مشکلات موجود در شناسایی هویت مشتری، عدم وجود یک روش یکسان یا ساده در شناسایی کامل مشتریان مختلف، ضرورت وجود یک رویه اختصاصی برای شناخت کامل هر مشتری و ارزیابی و کنترل و وضعیت های دارای ریسک بالا، می‌شوند. اما در میان مشکلات فوق، در صورتی که نهادهای تحت نظارت برای استقرار رویه نظارتی مبتنی بر ریسک تمایل کافی نداشته باشند و همکاری لازم را با سازمان بورس در این خصوص نداشته باشند، استقرار این رویه با سختی بسیار مواجه خواهد شد. این عدم همکاری، زمانی که مالکان نهاد تحت نظارت، خود ذینفع عملیات مشکوک به پولشویی باشد و یا در این خصوص رشوه دریافت نمایند، بیشتر می‌شود.

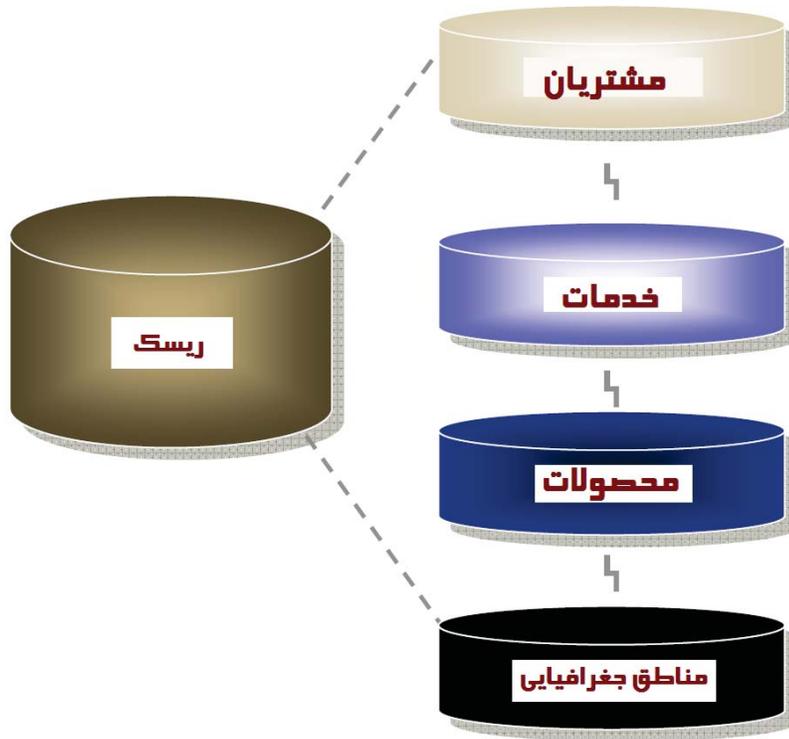
فرآیند مدیریت ریسک پولشویی

برای طبقه بندی ریسک باید براساس معیارهای ریسک، مشتریان و شرکتها را ارزیابی نمود. نمونه‌ای از این معیارهای ارزیابی عبارتند از:

- گزارش تراکنش‌های مشکوک
- بررسی ریسک افراد سیاسی
- گروه صنعت/تجارت (شغل و حرفه مشتری)
- ملیت
- سوابق حساب بانکی
- سوابق معاملاتی
- ارتباطات بین المللی
- استفاده از بانکداری اینترنتی
- مشتریان دارای تراکنش‌های نقدی با ارزش بالا
- عملیات مرتبط با تحریم‌ها

فرآیند مدیریت ریسک پولشویی شامل فعالیت‌های زیر می‌شود:

- شناسایی ریسک پولشویی و تامین مالی تروریسم در مورد یک شرکت
- ارزیابی اجزای ریسک یک شرکت بر اساس فاکتورهای مختلف (موارد زیر به عنوان نمونه):

شکل ۱ چهار فاکتور ارزیابی و سنجش ریسک

- نهادهای تحت نظارت باید نسبت به معرفی و طراحی رویه‌ی جهت مدیریت و کاهش ریسک اقدام نمایند.
 - کنترل‌های لازم باید علاوه بر مانیتورینگ، مورد بهبود مستمر قرار گیرند.
 - نهادهای تحت نظارت باید نحوه مدیریت ریسک پولشویی را مستند نمایند و در مستندات خود ذکر نمایند که هنگام مشاهده هر مورد مشکوک چه کرده‌اند و چرا چنین عمل کرده‌اند.
- از آنجایی که ضامن موفقیت هر فرآیند، کنترل دائمی رویه اجرای آن و بررسی میزان موفقیت آن است، در ادامه به معرفی شاخصه‌های کلیدی ارزیابی موفقیت فرآیند مدیریت ریسک پولشویی می‌پردازیم.
- شاخصه‌های کلیدی ارزیابی موفقیت فرآیند مدیریت ریسک پولشویی عبارتند از:
- ایجاد رویه خودانتظامی جهت دسترسی به جزئیات کافی، مطمئن و اطلاعات قابل استناد در خصوص هر مورد مشکوک و اینکه هر کدام از این رویه‌های نظارتی مبتنی بر ریسک، با چه شرایطی و چگونه اجرا می‌شوند.

- هماهنگی و تطابق مطلوب نهادهای تحت نظارت با قوانین، دستورالعمل‌ها و سیاست‌های مبارزه با پولشویی سازمان بورس و اوراق بهادار
- توجه به اینکه استقرار رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک موجب از بین رفتن عوامل ریسک نخواهد شد و باید علاوه بر طبقه بندی ریسک، مانیتورینگ مستمر بر کلیه تراکنش‌ها انجام گیرد.
- ایجاد جوی از همکاری مستمر با سازمان جهت احتراز از جرمه‌های ناشی از عدم اجرای رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک
- ایجاد رویه کنترل مکانیزه و کنترل داخلی در نهاد تحت نظارت
- ناظران پولشویی در نهادهای تحت نظارت باید در خصوص اعمال نظارت مبتنی بر ریسک، خوب آموزش ببینند و همچنین این رویه آموزش داده شده، بخوبی در فرآیند اجرایی مبارزه با پولشویی بکار گرفته شود.

الزامات و پیش‌نیازهای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک

ابتدا باید برای هر مشتری، یک پروفایل ریسک بر اساس اطلاعات دریافتی در خصوص هر مشتری و فعالیت وی، تشکیل گردد. برای مشتریان حقوقی، این پروفایل باید شامل اطلاعات ریسک‌های بالقوه نوع فعالیت مشتری، خدمات و محصولات و محل فعالیت وی باشد. سپس برنامه اجرای رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک باید متناسب با پروفایل ریسک هر مشتری طراحی و اجرا گردد. سپس یک رویه منطقی برای شناسایی، کنترل و مدیریت ریسک فعالیت‌های تجاری مشتریان حقوقی ایجاد گردد، زیرا هر یک از این فعالیت می‌تواند به عنوان ابزاری برای پولشویی مورد استفاده قرار گیرد که باید ریسک آنها نیز شناسایی گردد.

مهمترین ابزار اجرایی شناسایی ریسک مشتریان در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، یک سیستم نظارتی مکانیزه مبارزه با پولشویی است که قادر به تحلیل داده‌ها، شناسایی، کاوش داده‌های پیشرفته، جهت سناریوهای تولید هشدار شناسایی موارد مشکوک است.

مراحل اجرایی شناسایی سطح ریسک مشتریان، در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک، عبارتند از:

۱. اولین مرحله این است که ارزیابی ریسک نماییم که این امر مستلزم بررسی خدمات و محصولات شرکت، محل فعالیت مشتری حقوقی (بعنوان مثال در صورتیکه شرکت دارای کارخانه است، بازدید از کارخانه ضروری است)، بررسی کانال‌های توزیع خدمات و محصولات شرکت، پروفایل جغرافیایی، و شناسایی نقاط آسیب پذیری، می‌باشد.
۲. مرحله بعدی این است که پس از اینکه نقاط ریسک بطور مطلوبی تعریف شدند، لازم است که سیاست‌ها و تدابیر لازم برای مواجهه با آنها در هر مورد، اندیشیده شود.
۳. مرحله سوم این است که ریسک را مانیتور نماییم که سطح و میزان عملیات مانیتورینگ، با توجه به اندازه و نوع فعالیت متفاوت است. اما نکته کلیدی داشتن سیستم نظارتی است که بتواند خطرات بالقوه در رابطه با فعالیت مشتری را تشخیص دهد. یک سازمان ممکن است از راه‌حل نرم‌افزاری برای مانیتورینگ فعالیت‌های مشتریان و تراکنش‌ها استفاده نماید.
۴. و گام آخر اینست که کل فرآیند باید دارای این قابلیت باشد که اثربخشی خود را بصورت مستمر کنترل نماید. این کنترل باید دارای انعطاف‌پذیری کافی برای تطابق با شرایط متغیر باشد و درعین حال به گونه‌ای باشد که بصورت مطلوب بکار گرفته شود.

اجزای بنیادی مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک

اجزای بنیادین شناسایی ریسک مشتریان در رویه مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک عبارتند از:

- بررسی ساختار سازمانی و حقوقی: مشتریان حقوقی که دارای شعبات، فعالیت در بازارهای مختلف و خطوط تجاری متعدد هستند، دارای ریسک بالاتری دارند.
- بررسی بازارهای عملیاتی و مناطق جغرافیایی: سطح ریسک با گسترش فعالیت در مناطق جغرافیایی مختلف افزایش می‌یابد. این گسترش فعالیت می‌تواند منجر به معامله با مشتریانی شود که دارای ریسک بالای پولشویی و تخلفات مرتبط هستند.

- به بستر نظارتی: از آنجایی که قوانین مرتبط با هر حوزه عملیاتی باید رعایت شوند، برای اطمینان از رعایت آنها باید نظام نظارتی مستقر گردد و هیچ نهادی نباید از رعایت این قوانین مصونیت داشته باشد. همچنین تراکنش‌های دارای ریسک بالا باید بصورت مستمر گزارش گردند. فقدان سیستم نظارتی، ممکن است بصورت عملی موجب ایجاد پوشش حفاظتی در مقابل قانون برای متخلفین گردد.
- بررسی ریسک گروه: ریسک هر مشتری باید در مقایسه به ریسک هم گروه هایش نیز سنجیده شود و بعبارتی دیگر، برای سنجش ریسک مشتری باید، هم گروه‌های آن مشتری شناخته شوند که به آن در اصطلاح، شناسایی اولیه گروه عنوان می‌گردد. (Know Your Counterparty)
- شناخت محل فعالیت مشتری: بررسی ریسک‌های محل فعالیت مشتری، جهت شناخت اولیه مشتری و همچنین شناخت کامل مشتری، ضروری است. همچنین در این بررسی، محل بانک مورد فعالیت مشتری نیز باید در نظر گرفته شود. بر این اساس، شناخت کامل مشتری باید در حوزه‌های زیر صورت گیرد:
 - بررسی مشتریان حقیقی و خرد
 - بررسی مشتریان حقوقی و شرکتهای
 - روابط بین‌المللی شرکت
 - بررسی روابط مشکوک و دوطرفه
 - اولویت بندی هشدارها و وزن دهی به ریسک هر کدام از موارد فوق
 - بررسی فعالیت بانکی مشکوک و ارزیابی ریسک آنها
 - شناخت کامل مشتریانی که دارای پروفایل ریسک بالاتری هستند.
 - بررسی ریسک خدماتی که دارای ریسک بالایی هستند.
 - مقایسه ریسک مربوط به روابط مشکوک مشتریان و عملکرد آنها
 - بررسی سوابق فعالیت مشکوک مشتریان و ارزیابی ریسک آنها

مزایای مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک

مزایای پیاده‌سازی نظام سطح‌بندی بندی ریسک مشتریان عبارتند از:

- مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک در یک برنامه جامع
- اثربخشی در تطابق با برنامه جامع مبارزه با پولشویی مبتنی بر ریسک
- گزارشگری کارا تر
- مدیریت بهتر موارد مشکوک
- نگهداری سوابق موارد مشکوک و ثبت تراکنش‌ها
- برنامه دوره‌های آموزشی برای اطمینان از نظارت مطلوب
- برنامه‌های خود ارزیابی جهت ایجاد یک رویه نظارتی جدید و مبتنی بر نیاز

مزایای پیاده‌سازی نظام طبقه بندی ریسک مشتریان، علاوه بر موارد فوق شامل استقرار یک سیستم نظارتی با هشدارهای با قابلیت زیر می باشند:

- کاوش داده‌ها، تحلیل و تشخیص پیشرفته
- استخراج گزارشات موارد مشکوک
- محاسبه ریسک و اولویت بندی هشدارها جهت پشتیبانی مدیریت گردش پرونده‌های مشکوک
- توانمندی بیشتر در تطابق با قوانین تجاری پیچیده‌ای که می‌تواند تراکنش‌های مشکوک مشتری را در مقایسه با فعالیت‌های نرمال تحلیل نماید و عملیات پولشویی که بصورت لحظه‌ای و یا تاریخی اتفاق می‌افتد را شناسایی نماید.
- توانمندی بیشتر تطابق با مدل‌های شناسایی اولیه مشتری که می‌تواند حاوی اطلاعات خوبی در خصوص مشتریان و فعالیت آنها باشد.

- هماهنگی بهتر با ناظرین پولشویی در سازمان بورس جهت تکمیل و ارسال به موقع و دقیق گزارشات مشکوک از طریق درگاهی که مشخص شده است.
- تطابق با نیازمندی‌های جدید نظارتی که روز به روز در حال تغییر می‌باشند و توسعهٔ سریعتر قابلیت‌های تشخیص موارد مشکوک جدید که ناشی از ترفندهای جدید متخلفین می‌باشد.

مدلسازی ریسک و دسته بندی ریسک‌ها

مهمترین دستاوردهای مدیریت ریسک در مبارزه با پولشویی، تهیه یک پروفایل ریسک برای هریک از مشتریان می‌باشد. این پروفایل ریسک می‌تواند با شناسایی کامل مشتری تکمیل شود. برای مشتریانی که دارای ریسک بالایی هستند، بازگشایی حساب و سایر خدمات می‌تواند با رعایت رویه‌های مدیریت ریسک صورت گیرد. دسته‌بندی ریسک شامل منطقه جغرافیایی محل ثبت و فعالیت مشتری، نوع تجارت و فعالیت مشتری، نوع محصول تولیدی مشتری می‌شود. ممکن است فعالیت‌های خاص مشتریان دارای ریسک بیشتری باشد.

بطور کلی وقتی در خصوص ریسک‌های مبارزه با پولشویی صحبت می‌کنیم با دونهوع ریسک سروکار داریم:

- ریسک مشتری (مثال: ریسک ناشی از مبادرت مشتری به فعالیت‌هایی که مشکوک به پولشویی است)
- ریسک عملیات نظارت بر پولشویی: (مثال: ریسک ناشی از عدم رعایت مقررات مبارزه با پولشویی توسط مشتری)

شناخت عوامل ریسک هر کدام از انواع ریسک فوق به ناظر در مدلسازی مدیریت ریسک کمک می‌نماید.

عوامل ریسک ناشی از مشتریان عبارتند از:

- ریسک مشتری
- ریسک محصول
- ریسک خدمات

- ریسک نوع فعالیت مشتری
 - ریسک کانال توزیع
 - ریسک منطقه ثبت و فعالیت مشتری
 - ریسک سن مشتریان حقیقی و یا سن اعضای هیات مدیره مشتریان حقوقی
 - ریسک شغل مشتریان حقیقی
 - ریسک نوع عملیات معاملاتی مشتری (مثال: استفاده از یک کد توسط چند نفر)
 - ریسک نحوه تعامل مشتری با کارگزاری (مثال: همراهی مشتری توسط یک نفر)
 - ریسک عدم تناسب فعالیت مشتری با مبالغ دارایی اعلامی
- عوامل ریسک ناشی از عملیات نظارت بر پولشویی عبارتند از:

- عدم گزارش فعالیت مشتری
- عدم احراز شناسایی کامل مشتریان حقیقی/شناسایی تجارت مشتریان حقوقی
- عدم وجود رویه مبارزه با پولشویی
- عدم آموزش کافی ناظران
- عدم استقلال واحد مبارزه با پولشویی
- عدم گزارش فعالیت مشکوک
- عدم ارسال گزارشات اجباری
- سوء مدیریت در مبارزه با پولشویی

در سطح بندی ریسک مشتریان باید به کلیه عوامل فوق توجه شود و ذینفعان واقعی آن شناسایی شده و سپس راه کار مناسبی برای مدیریت ریسک طراحی گردد. همچنین مکانیزم داخلی برای مقابله با موارد مشکوک و گزارشگری آنها بر اساس سطح ریسک پیش بینی گردد.

یکی از نقش‌های اولیه مدیریت ریسک، کاستن از فاصله میان فعالیت واقعی مشتری و فعالیت مورد انتظار براساس اطلاعات ابراز شده است. این تطابق نزدیکتر کمک می‌کند که نتایج فعالیت های مشتری بیشتر قابل پیش‌بینی باشد و در صورت مشاهده مورد مشکوک بتوان با اطمینان بیشتر و سریع‌تر آن را شناسایی نمود.

این نقش از طریق تعریف و استقرار یک بستر مطمئن و از طریق فرآیندهای شفاف جهت کاربردهای زیر محقق می‌گردد:

- شناسایی کلیه عوامل ریسکی که می‌توانند موجب اختلاف در پیش‌بینی ریسک مشتری گردند. (ریسک شناسایی)
- تخمین احتمال خطا در ارزیابی ریسک ناشی از احتمال وقوع عوامل پیش‌بینی نشده و یا شدت وقوع آنها (ریسک ارزیابی/اندازه‌گیری)
- طراحی کنترل‌های اثربخش برای حداقل سازی احتمال و تاثیر ریسک رویدادها (ریسک کنترل)
- استقرار رویه‌هایی برای اطمینان از اثربخشی این کنترل‌ها و اینکه این کنترل‌ها قابل اجرا هستند (ریسک مانیتورینگ)
- گزارشگری منظم و کنترل رویدادهای مولد ریسک (ریسک گزارشگری)
- پیش‌بینی منابع کافی برای جذب تاثیر معکوس زیان‌های قابل انتظار و غیرقابل انتظار

سایر انواع ریسک عبارتست از:

ریسک شهرت که ناشی از دست رفتن اعتبار در نتیجه مبادرت به فعالیت تجاری خلاف قانون است که می‌تواند موجب ازدست رفتن اعتماد عمومی گردد.

ریسک عملیاتی که شامل زیان ناشی از عدم اعمال کنترل‌های کافی بر عملیات، افراد، سیستم‌ها و رویدادهای خارجی می‌باشد.

ریسک حقوقی ناشی از شکایات، جریمه‌ها و احکام دادگاهی می‌باشد که ممکن است موجب زیان گردد.

ریسک تمرکز (اعتباری): ناشی است از زیان ناشی از دادن اعتبار بیش از حد به یک مشتری است که توان بازپرداخت ندارد.

فاکتورهای ارزیابی مدیریت ریسک

در این قسمت ابتدا افرادی که مصداق مشتریان پر ریسک می باشند را معرفی می نماییم و سپس معیارهایی را برای ارزیابی ریسک سایر اشخاص معرفی می نماییم.

اشخاص زیر در فهرست مشتریان پر ریسک قرار دارند و سایر مشتریان به عنوان مشتریان عادی تلقی می گردند:

- اشخاصی که اقامتگاه قانونی آنها در مجاورت مناطق پر خطر (از نظر پولشویی) قرار دارد و یا اشخاصی که اقامتگاه آنها در مجاورت مناطق پر خطر از نظر پولشویی قرار ندارد ولی ارتباط زیادی با آنها دارند.
- مشتریان خارجی
- اشخاص دارای سوء پیشینه کیفری
- اشخاص دارای سوابق معاملات و عملیات مشکوک
- اشخاصی که شغل و حرفه آنها ارتباطی با موضوع فعالیت شان ندارد.
- اشخاصی که به نمایندگی یا وکالت از اشخاص دیگر اقدام به دریافت خدمات پایه و یا انجام معامله می نمایند.
- اشخاصی که اسامی آنها از سوی مراجع ذیصلاح به عنوان اشخاص مظنون یا متخلف اعلام می شود.
- اشخاص دارای مسئولیت های ارشد در دستگاه ها
- اشخاص دارای مشاغل غیر مالی: اشخاصی که معاملات زیادی را به صورت نقدی انجام داده و از نظر پولشویی در معرض خطر قرار دارند از قبیل پیش فروشندگان مسکن و خودرو، طلافروشان، فروشندگان خودرو و فرش های گران قیمت و فروشندگان عتیقه و محصولات فرهنگی گران قیمت
- موسسات خیریه یا عام المنفعه: اشخاص حقوقی که دارای هویت مستقل بوده و به ثبت نیز رسیده و طبق اساسنامه مدون به انجام امور خیریه یا عام المنفعه (حمایتی) مشغول می باشند.
- اشخاصی که میزان (حجم و ارزش) گردش معاملات آنها نسبت به سرمایه شان به صورت قابل توجهی بیشتر است و به نظر می رسد خود ذینفع واقعی نبوده و با منابع مالی و وجوه اشخاص دیگر اقدام به معامله می نمایند.
- اشخاصی که تغییرات قابل توجهی در گردش حساب بانکی آنها نسبت به دوره های قبل ایجاد می شود.

- اشخاصی که مراجعه حضوری ندارند و عمدتاً فعالیتشان را بصورت الکترونیکی (غیر حضوری) انجام می دهند.
 - اشخاصی که همزمان از طریق چند شخص تحت نظارت اقدام به فعالیت می نمایند و یا سوابق فعالیتیشان حاکی از تغییرات مکرر در دریافت خدمات از اشخاص تحت نظارت می باشند.
- جهت ارزیابی ریسک عمومی مشتریان حقیقی و حقوقی فاکتورهای زیر می تواند مورد استفاده قرار گیرد. فاکتورهای ارزیابی ریسک اشخاص حقیقی عبارتند از:

- شهروندی/تابعیت
- شهر محل زندگی
- شهر محل تولد
- محل کار
- منبع پول
- منبع دارایی
- هدف از بازگشایی حساب
- سوابق سرمایه گذاری

فاکتورهای ارزیابی ریسک اشخاص حقوقی عبارتند از:

- محل تاسیس/ثبت
- محل فعالیت
- نوع فعالیت
- سطح نظارت
- سهامی عام/خاص
- سرمایه
- خصوصی/عمومی/دولتی

- میزان فعال بودن در محل فعالیت
- داشتن صورت های مالی حسابرسی شده

فاکتورهای ارزیابی ریسک شرکت ها عبارتند از:

- ماهیت فعالیت/نوع تجارت: مانند تجارت های مستعد پولشویی (خرید و فروش املاک، عتیقه جات و فلزات گرانبها و ...)
- دسته مشتریان مانند شخصیت سیاسی، سهامدار عمده، هیات مدیره و یا مدیرعامل
- نوع مشتری (خصوصی/خرده فروشی)
- ساختار مالکیتی
- اندازه شرکت
- اندازه بازار شرکت
- شعبات شرکت
- سطح شناخت میسر از مشتری
- سطح مانیتورینگ میسر از شرکت
- نحوه واریز پول مثال مستقیم/از طریق شخص ثالث

با توجه به فاکتورهای فوق برگه ریسک زیر باید برای مشتریان پر گردد:

جدول ۱: فرمت نمونه مدیریت ریسک

اقدام/واکنش	مشتریان			گروه ریسک
	نمره ریسک	تاثیر	احتمال	ریسک بسیار بالا
				مشتریانی که در معاملاتی فعالیت می نمایند که مستلزم مبادله وجه نقد است.
				مشتریان که موسسات خیریه غیر ثبت شده دارند.
				مشتریان سالمند
			

مثال مشتریان پرریسک:

- مشتریان دارای شخصیت سیاسی (PEP)
- مشتریان تاثیر گذار در تصمیمات شرکت مانند هیات مدیره، مدیرعامل و سهامدار عمده (FEP)
- مشتریان خارجی
- مشتریان وکالتی
- مشتریانی که نوع کسب و کار خود را تغییر می دهند
- مشتریان از راه دور
- حساب‌هایی که توسط وکیل و یا شخص دیگری مانند ولی باز شده است.
- فاصله زیاد میان محل فعالیت مشتری و بانک مشتری
- مشتریانی که مشمول دشواری در شناسایی ذینفع حقیقی هستند

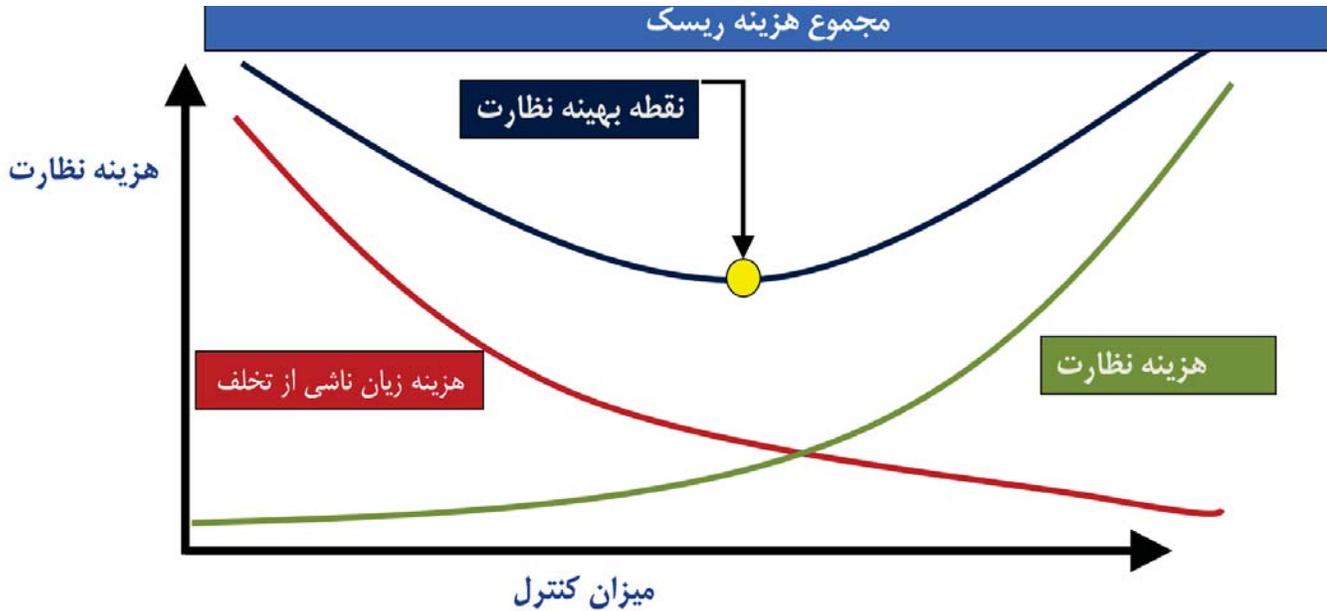

- مشتریان معلول / مهجور
- مشتریان نهادهای NGO و انجمن ها
- مشتریان دارای حساب های مشترک
- مشتریان دارای حساب های با ادرس و یا تلفن مشترک
- معامله گران املاک و مستغلات
- موسسات مالی غیر بانکی مانند صرافی ها

اشخاص تحت نظارت باید مشتریان حقیقی و حقوقی خود را از نظر ریسک حداقل در دو گروه مشتریان پر ریسک و عادی طبقه بندی نمایند و اطلاعات هر یک را بطور جداگانه در پرونده اطلاعات مشتری و سیستم اطلاعات خود ثبت نمایند. منظور از ریسک؛ ریسکی است که احتمال دارد از ناحیه مشتریان و به واسطه عواملی هم چون موقعیت اجتماعی و شغلی، وضعیت مالی، نوع و ماهیت فعالیت حرفه ای، پیشینه مشتری، موطن اصلی، حسابهای مرتبط به آنها وجود داشته باشد.

میزان نظارت می تواند باتوجه مورد متغیر باشد که در مواردی که مشتریان پرریسک محسوب می شوند باید شدت نظارت بیشتر باشد. با افزایش میزان شدت نظارت، هزینه های نظارتی نیز افزایش می باید که این افزایش هزینه سطح قابل توجهی است که به آن نقطه بهینه نظارت گفته می شود.

شکل ۲ نقطه بهینه نظارت در رویکرد مبتنی بر ریسک

مدل اجرایی مدیریت ریسک

برای مدیریت ریسک باید مشتریان را برای اساس میزان ریسک، احتمال وقوع آن و میزان تاثیر دسته بندی و در نقشه ریسک مانیتورینگ کرد.

میزان ریسک می تواند، در دسته بندی های پر ریسک، ریسک متوسط و کم ریسک دسته بندی گردد که با انجام این دسته بندی برای تمامی مشتریان، کلیه هشدارهای نظارتی بر این اساس محاسبه شده و گزارشات نظارتی و بازرسی تکمیلی برای نقاط دارای ریسک بالاتر تهیه می گردد. برای مواردی که دارای ریسک بالایی می باشند، رویه نظارتی ویژه ای جهت بررسی ریسک طراحی می گردد.

احتمال وقوع

کلید:

بالا

متوسط

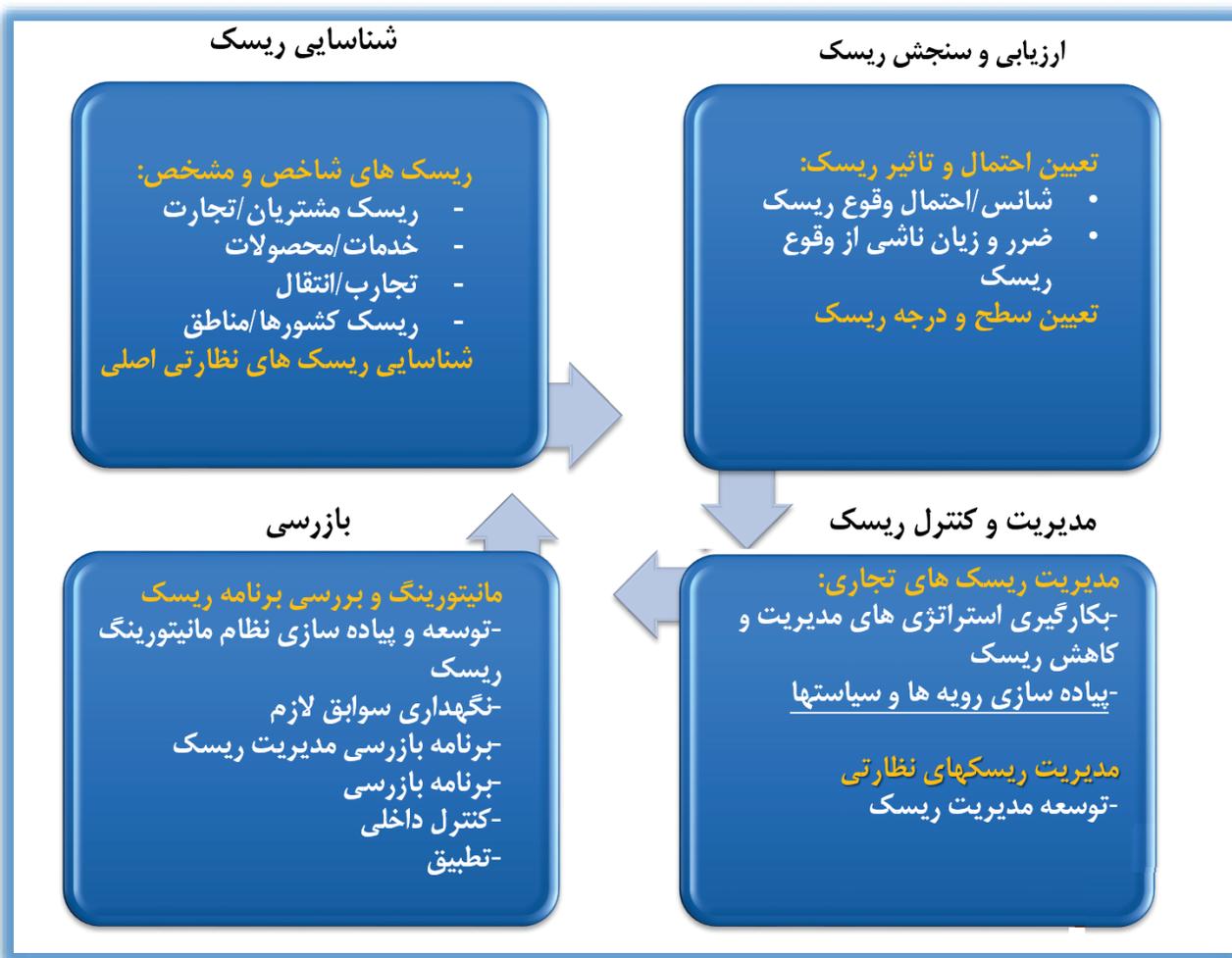

پایین

مقایس تاثیر ریسک

ریسک بالا	5	M	M ^D	H	H	H ^C
محتمل	4	L ^G	M	H	H ^E	H
ریسک ممکن	3	L	M ^F	H	H	H
ریسک کم	2	L ^H	M	M	H	H ^A
بدون ریسک	1	L	L	M ^B	M	H
		1 غیر موثر	2 جزیی	3 ملایم	4 اصلی	5 بحرانی

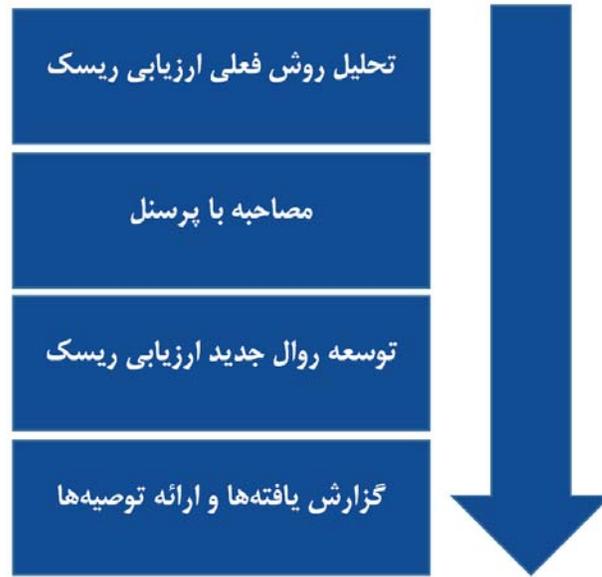
شکل ۳ سطوح امواج ریسک

شکل ۴ رویه نظارتی مبتنی بر ریسک

رویه اجرایی طبقه بندی ریسک

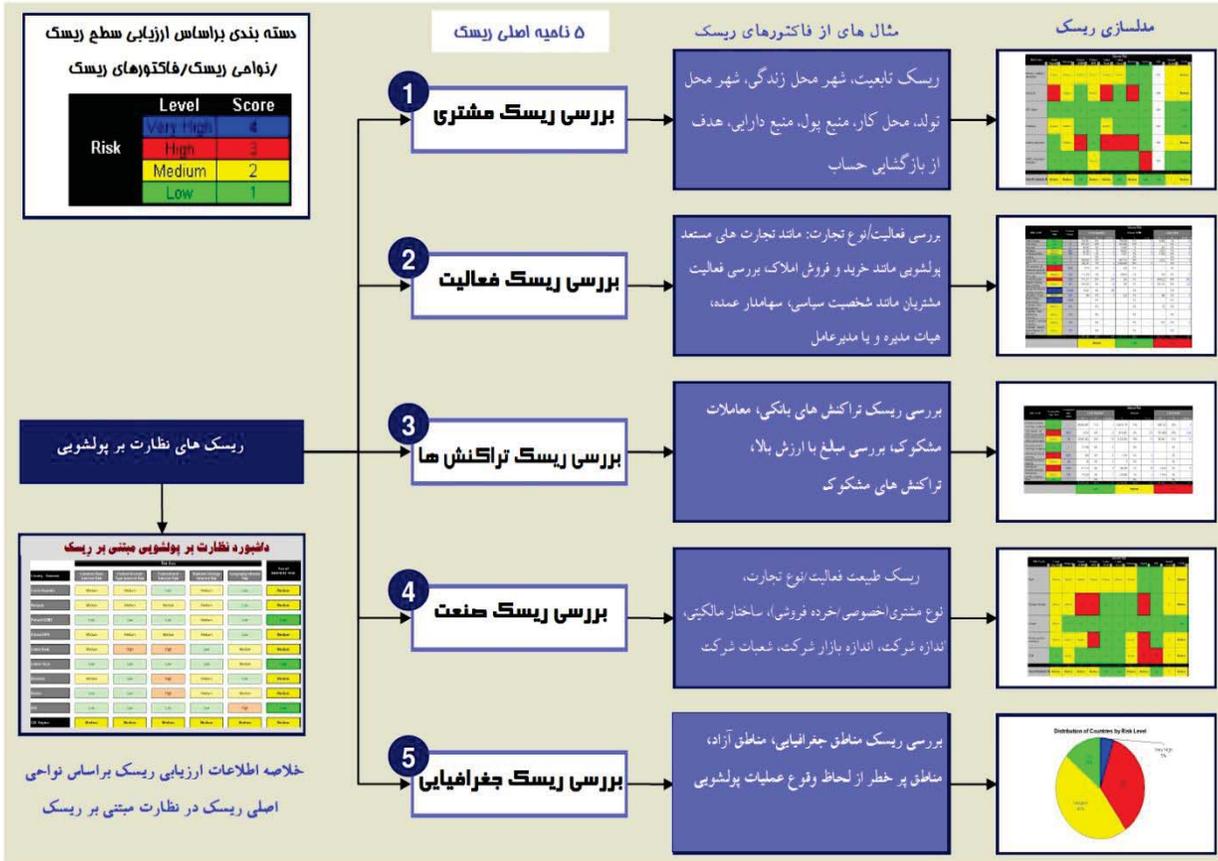
یک برنامه اجرایی خوب برای ارزیابی ریسک موسسات و نهادهای مالی را قادر می سازد که بتوانند سطح ریسک را بهتر مدیریت نمایند و آن را کاهش دهند. در شکل زیر یک روش اجرایی برای برنامه ارزیابی ریسک آورده شده است. در این برنامه اولین مرحله، درک نظام جاری رتبه بندی ریسک و روش اجرایی فعلی و شناخت نقاط قوت و ضعف آن است. در مرحله بعدی باید با ایجاد یک رویه اجرایی بهینه، نسبت به ارزیابی ریسک براساس فاکتورهای ریسک از قبیل محصولات/خدمات، مشتریان، کانال‌های توزیع و مناطق جغرافیایی و همچنین ریسک اشخاص حقیقی و وابستگان آنها و سپس نسبت به وزن دهی به این ریسک‌ها، اقدام نمود. در مرحله بعد، با مصاحبه با پرسنل کلیدی در شرکت مشتری می توان به درک بهتری از ریسک‌های پولشویی و رویه‌های مورد نیاز برای اعمال کنترل‌های اجرایی جهت مبارزه با پولشویی دست یافت. سپس برای مدیریت این ریسک‌ها و کاهش آن باید رویه‌های جهت گزارشگری آنها تعبیه نمود. در این رویه اجرایی باید نظام کنترل داخلی برای ارزیابی ریسک مرتبط با تجارت و راه‌کارهای کاهش ریسک در نظر گرفته شوند. با دسته بندی و تحلیل نتایج ارزیابی ریسک، و مستندسازی یافته‌ها، گام اجرایی نظارت بر مشتریان دارای ریسک بالا آغاز می گردد. پس از سطح بندی ریسک، باید بصورت مستمر ارزیابی ریسک بروز رسانی گردد تا با آخرین اطلاعات مشتری تطابق داشته باشد و رویه اجرای ارزیابی ریسک، مورد بازبینی مستمر قرار گیرد که براساس آن توصیه‌های پیشنهادی برای بهبود رویه اجرایی استخراج گردد تا بنابراین رویه ارزیابی ریسک بصورت مستمر بهبود یابد. این رویه ارزیابی و کنترل ریسک برای رویه و سیاست‌های کنترلی و آزمون‌های حسابرسی داخلی نیز قابل استفاده است.

شکل ۵ مراحل اجرایی نمونه جهت برنامه مدیریت ریسک

اقدامات درون یک برنامه اجرایی نمونه جهت مدیریت ریسک عبارتست از:

- بازرسی تراکنش‌های دارای ارزش بالا برای معاملات پرریسک
- تهیه یک تاییدیه مدیریتی برای معاملات با ریسک بالا
- ایجاد رویه‌ای برای بررسی مشتریان منتخب در سطح ریسکی متفاوت از آن چیزی که هم‌اکنون در آن دسته بندی شده‌اند و اعمال رویه‌های شناسایی و ارزیابی ریسک متفاوت
- عدم پذیرش مشتریانی که موسسات ثبت نشده خیریه و یا NGO دارند.
- عدم پذیرش مشتریانی که تمایل به ارائه اطلاعات مورد نیاز برای طبقه بندی ریسک و شناسایی کامل را ندارند.

شکل ۶ مدل سازی ریسک پولشویی

برای استقرار سازوکار اجرایی نظارت مبتنی بر ریسک باید ۱۲ اقدام زیر صورت گیرد:

۱. ایجاد ساختار نظارتی
۲. استقرار سازوکار نظارت مبتنی بر ریسک
۳. آموزش
۴. ارزیابی ریسک
۵. طبقه بندی ریسک مشتریان
۶. شناسایی کامل مشتری
۷. بررسی ریسک اشخاص خاص (سیاسی)

۸. مانیتورینگ

۹. نظارت برموارد مشکوک

۱۰. گزارشگری

۱۱. ثبت و نگهداری سوابق

۱۲. حسابرسی/آزمون

در اجرای رویه نظارتی مبتنی بر ریسک باید علاوه بر ایجاد نظام ارزیابی ریسک، طبقه بندی ریسک مشتریان انجام گیرد و با استقرار سامانه نظارتی، موارد مشکوک به پولشویی براساس اهمیت سطح ریسک، بصورت منظم گزارش شوند.

رویه شناسایی کامل مشتری مبتنی بر ریسک

یکی از مهمترین اهداف استقرار نظام نظارتی مبتنی بر ریسک، بازسازی رویه شناسایی کامل مشتری بر مبنای ریسک است. در این روش ابتدا جمعیت کل مشتریان را براساس ریسک دسته بندی می کنیم سپس مشتریان دارای ریسک بالاتر را جدا می کنیم و برای آنها یک رویه شناسایی مشتریان ویژه اجرا می کنیم. در این رویه سطح ریسک مشتریان، میزانی از ریسک بعنوان سطح ریسک قابل تحمل در نظر گرفته می شود. بر این اساس رویه رتبه بندی ریسک مشتریان در رویه شناسایی کامل مشتری بر اساس ریسک، شامل مراحل زیر می شود:

- رویه شناسایی مشتریان ویژه بر اساس ریسک

اتخاذ رویه‌های متناسب و خاص شناسایی کامل مشتریان براساس سطح ریسک هر مشتری لازم و ضروری است. در خصوص مشتریان پر ریسک علاوه بر اخذ اطلاعات- در چارچوب دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه- اخذ اطلاعات تکمیلی زیر الزامیست:

- آدرس محل سکونت‌ها یا اقامتگاه‌های قانونی قبلی آنها (طی ۵ سال اخیر)
- استعلام از پایگاه اطلاعاتی ذیربط در خصوص وضعیت بدهی بانکی، گردش حساب‌ها، پرداخت مالیات و بیمه (در صورت دسترسی)
- ساختار مالکیتی (بالاتر از ۱ درصد) و کنترلی در خصوص اشخاص حقوقی
- موضوع فعالیت و اسامی اشخاصی که با آنها روابط تجاری عمده دارند (طی ۳ سال اخیر)
- سایر فعالیت‌ها یا مشاغل مشتری (در صورت وجود)
- آخرین لیست بیمه
- آخرین اظهارنامه مالیاتی
- نوع مالکیت محل سکونت (مالک، مستاجر)
- وضعیت اشتغال (دائم، پاره وقت)

• استقرار سامانه نظارتی ویژه بر اساس ریسک

در این سامانه تراکنش‌های مشکوکی که دارای ریسک بالاتری می‌باشند باید مورد نظارت دقیقتری قرار گیرند. اشخاص تحت نظارت موظفند عملیات و معاملات اشخاص پرریسک را زیر نظر داشته، هنگام ارائه هرگونه خدمات به آنان دقت و نظارت بیشتری به عمل آورند و سیستمی را ایجاد کنند که معاملات اشخاص یاد شده به طور ادواری تحت پایش قرار گیرد.

• رویه گشایش حساب و خدمات به مشتریان بر اساس ریسک

در رویه بازگشایی حساب جدید باید براساس ریسک صورت گیرد و اطلاعات بیشتری از مشتریانی که دارای ریسک بیشتر درخواست گردد. همچنین شناسایی کامل برای مشتریان با ریسک بالا از ابتدا انجام گیرد. همچنین اشخاص تحت

نظارت باید علاوه بر به‌روز رسانی سریع اطلاعات مشتریان پرریسک در مواقع تغییر در اطلاعات (مطابق با مفاد ماده ۲۵ دستورالعمل شناسایی مشتریان در بازار سرمایه)، اطلاعات آنها را هر دو ماه یکبار از طریق پایگاه‌های ذیربط به روز نمایند.

نمونه یک گزارش مشکوک براساس مدیریت ریسک

یک گزارش مشکوک به پولشویی مبتنی بر ریسک باید شامل ۷ جزء اطلاعاتی زیر باشد:

۱. عنوان و مشخصات شخص مورد گزارش

شامل نام، آدرس، کدملی و یا شماره ثبت، محل تولد و تاریخ ثبت، شماره گواهینامه، شماره پاسپورت، ملیت، تابعیت، شماره تلفن و آدرس محل زندگی با کد پستی، شماره تلفن و آدرس محل کار با کد پستی، مشخصات شغل و یا موضوع فعالیت، مشتریان، سابقه فعالیت سرمایه گذاری و سطح سرمایه گذاری

۲. اطلاعات سطح ریسک

۳. سابقه قبلی موارد مشکوک به پولشویی

۴. اطلاعات فعالیت مشکوک به پولشویی

فعالیت مشکوک به پولشویی، نوع و شرح داده های مربوط به دوره وقوع مورد مشکوک و تراکنش ها فعالیت مشکوک و

۵. اطلاعات موسسه ای که پولشویی در آن اتفاق افتاده است.

۶. اطلاعات گزارش کننده مورد مشکوک

۷. گزارش مشروح نحوه وقوع مورد مشکوک، شاخص عملیات مشکوک و مرجع قانونی آن